

Πάνος Χαραλάμπους

Ο Πάνος Χαραλάμπους συγκαταλέγεται στους πλέον σημαντικούς και επιδραστικούς εικαστικούς της σύγχρονης ελληνικής σκηνής. Με μακρά πορεία που συνδυάζει την καλλιτεχνική έρευνα, τη διδασκαλία ως ομότιμος καθηγητής και πρώην Πρύτανης της Ανώτατης Σχολής Καλών Τεχνών (ΑΣΚΤ), καθώς και τη διεθνή παρουσία σε διοργανώσεις όπως η documenta 14 (Αθήνα και Κάσελ, 2017) και η 58η Μπιενάλε Βενετίας (2019), ο Χαραλάμπους έχει διαμορφώσει ένα διακριτό ιδίωμα με επίκεντρο τον χρόνο, τη μνήμη και την απώλεια. Με αφορμή τη νέα του ατομική έκθεση στη γκαλερί Citronne στην Αθήνα, με τίτλο «COLUMBIA - Die Ruinen von Athen», συναντηθήκαμε στον χώρο της έκθεσης για να μου χαρίσει μια συζήτηση εφ' όλης της

ύλης ξεκινώντας από τα παιδικά του χρόνια, τα πρωταρχικά ερεθίσματα που τον ενέπλεξαν στον μαγικό κόσμο της τέχνης μέχρι την πορεία και την φιλοσοφική του στάση απέναντι στη ζωή και την τέχνη. Μια συζήτηση που ιχνηλατεί τη διαδρομή του γνωστού εικαστικού επιβεβαιώνοντας για ακόμη μια φορά τον μυσταγωγικό χαρακτήρα της τέχνης του αλλά και την «αναδρομική» σχέση του με την ίδια τη ζωή μετατρέποντας τα θραύσματα του παρελθόντος σε ενεργούς φορείς μνήμης...

Της Βάλιας Κασιόμπα

Φωτο: Αρχείο Citronne Gallery

Πότε συνειδητοποιήσατε ότι θέλατε να εμπλακείτε ενεργά με τον χώρο της τέχνης; Θα ήθελα να αναφερθείτε σε συγκεκριμένα γεγονότα ή ανθρώπους που συνετέλεσαν σε αυτή την επιλογή.

... Στην αρχή ήταν μια κλίση, ένα σύμπτωμα... που έγινε συν τω χρόνω επιθυμία σφοδρή! Όταν η σκέψη εκκινεί αναδρομικά την αναζήτηση του αφετηριακού σημείου ... την ίδια στιγμή ξεπηδούν αναρίθμητα σημεία κόμβοι, πού την εμποδίζουν να το επιτύχει. Η προσπάθεια ανάλυσης της προέλευσης κάθε καλλιτεχνικού υποκειμένου, κάθε ανθρώπινης συνθήκης, είναι ταυτοχρόνως και μια απο-συναρμολόγηση, μια απο-σύνδεση της φαινομενικής ενότητας του ΕΓΩ δίνει την δυνατότητα να «ευδοκιμήσουν» σε τόπους και θέσεις, σε χρόνους και στιγμές, συμβάντα που έχουν χαθεί!

Ίσως υπάρχουν κάποιες προπατορικές εικόνες, κάποιοι ήχοι πρωταρχικοί... απ' τους οποίους δεν απαλλάσσεται ποτέ κανείς. Μια τέτοια εικόνα, ένας τέτοιος ήχος που κατ' ουσίαν διαφεύγει ... ίσως να υπήρξε η αιτία μιας καλλιτεχνικής γεννήσεως.. ένα υποκείμενο επειδή δεν μπορεί να «θυμηθεί», παρ' ότι πασχίζει, επιδίδεται σε εικασίες· ο βίος του, ένα μείγμα πραγματικού-φανταστικού!

Θα πρέπει να φανταστείτε ένα παιδί, πού «κρύβεται» σε μια βάρκα δεμένη μ' ένα καννάβινο σχοινί ... το σχοινί βρεγμένο ... πότε τεζάρει ... πότε χαλαρώνει ... βγάζοντας τριγμούς... τριγμούς παράξενους που στη σιγαλιά του τοπίου πολλαπλασιάζονται και το τρομοκρατούν... το παιδί για να ξεορκίσει τον φόβο, τραγουδά λαϊκά τραγούδια που έμαθε απ' τους ραδιοσταθμούς και τα τζουκ-μποξ. Είναι η ατμόσφαιρα της Ελληνικής επαρχίας τη δεκαετία του '60 όπου η αγροτική παραγωγή (καπνοκαλλιέργεια) προσδιορίζει τους κύκλους ζωής και ψυχαγωγίας.

Εδώ και τώρα σ' αυτή την Μπαρόκ σύνθεση ... σ' αυτό το ηχητικό κάλεσμα, σ' αυτή τη συγχορδία, σ' αυτή τη σύντηξη συμβαίνει η αποκάλυψη σημείων διαφυγής, μεταβάσεων από τοπικότητες σε χρονικότητες ... στην ιδιοφυή εποχή της παιδικής ηλικίας ... πού «τρίζει» σαν βρεγμένο σχοινί!

«Όσο προσπαθεί κάποιος να ορίσει τον ταλαντούχο, εγώ προσπαθώ να ορίσω τον ατάλαντο. Όλοι έχουν κάποια κλίση, που όταν βρουν ξέφωτο τη δείχνουν (...).» Αυτή η δήλωσή σας με κάνει να πιστεύω ότι δεν οδηγηθήκατε τυχαία στον χώρο της εκπαίδευσης. Πείτε μου δύο λόγια γι' αυτή τη διαδρομή καθώς και τι αποκομίσατε εσείς σε προσωπικό επίπεδο από αυτή τη σχέση με τους φοιτητές;

... Η πιο δόκιμη εκδοχή των γεγονότων είναι η τυχαιότητα! Ο Νίκος Κεσσανλής ο δάσκαλος επεσήμανε ένα ταλέντο, μια δυνατότητα επικοινωνίας, μια μεταδοτικότητα σε έμένα και σε μια γενιά νέων εικαστικών τη δεκαετία του '80... και βοήθησε τα «μάλα» για την ένταξη μου στην Ανώτατη Σχολή

Καλών Τεχνών. Προσπάθησα από διάφορες θέσεις να φανώ αντάξιος της εύνοιας ενός ανθρώπου, ενός καλλιτέχνη που θαύμαζα απεριόριστα.

Με απασχόλησαν και με απασχολούν τα ζητήματα της καλλιτεχνικής έκφρασης - εκπαίδευσης ως πολιτικές δυνατότητες... Το χειραφετικό διακύβευμα... η ισονομία στο πεπρωμένο - δικαίωμα της έκφρασης του κάθε πολίτη. Πέραν της αισθητικής «αστυνομίας» και της κυριαρχίας των τρόπων... με δέος ανακάλυπτα την αντινομία του «ατάλαντου», του «φάλτσου», του «ασχεδίαστου», του «ανυπάκουου», του «βρώμικου»... ο πονεμένος, ο τραυματισμένος, ο προδομένος, ο τραυλός, ο σακάτης ήταν οι κατ' εξοχήν άνθρωποι του πάθους, εκφραστές του παραπόνου. Αυτοί οι άνθρωποι μαζί με τους ανιμιστικούς αγρότες-ψαράδες της εργασίας και του άχθους -πανηγυριστές εορταστικοί- στερέωσαν μέσα μου την προτεραιότητα ενός PUNCTUM (R. Μπαρτ) έναντι ενός STUDIUM, της εμπειρίας έναντι των σπουδών των κολλεγίων, των Ακαδημιών.

Ο Μύστης, ο Ιερέας, ο Σαμάνος αποκτά το δικαίωμα των λεπτών παραβιάσεων... των επιδέξιων αναμείξεων... χύμα στον ουρανό, λάσπη στ' άστρα... ερμηνευτής των πτήσεων των οιωनों οιωνοσκόπος... φύλακας αρχαίων χορών - ήχων φωνών... όλα αυτά σε μια επιχείρηση «επαναμάγευσης» του κόσμου... στα πλαίσια ενός μικτού ιδιοφυούς περιφερειακού ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΥ.

Έχετε αναφερθεί στο παρελθόν ότι το δικό σας πρότυπο δεν είναι οι μεγάλοι καλλιτέχνες και επιμελητές αλλά κάποια λαϊκά πρόσωπα. Ακόμα και η γνώμη ενός «ανίδεου» κατά μία έννοια έχει μεγαλύτερη βαρύτητα από κάποιον με εκπαιδευμένο βλέμμα στην τέχνη. Τι είναι αυτό που καθιστά πιο ενδιαφέρουσα την αυθόρμητη αντίδραση ενός μη ειδικού; Σας ενδιαφέρει αυτή η μερίδα κοινού και κατά τη διάρκεια «παραγωγής» ενός νέου έργου;

Αναφερόμενος στη Λαϊκή τέχνη - έκφραση ως πηγή... δεν παραγνωρίζω την καλλιτεχνική ιστορία των Μορφών, την ενικότητα των έργων, το ύφος και τον χαρακτήρα, τις προσωπικότητες... σ' αυτόν τον συνδυασμό πάντα ελπίζω...! Αν όμως δεν επιτευχθεί μια κάποια «εκκένωση», ένας Ανα-παρθениσμός εντός της ιστορίας χωρίς μεταφυσικές δεν θα είναι δυνατή η έμπνευση - η χάρις. Η Λαϊκή τέχνη (μουσική, χορός, χειροτεχνίες, αφηγήσεις κλπ) δεν είναι ένα άνευρο απονεκρωμένο απόθεμα... για συνεχής αναπαραγωγή (με λιγότερα σκρατς αποκαταστάσεις και καθαρμούς)... αναβιώσεις από εργολάβους ρεμπετολογής κρυφοαποικιοκράτες... Είναι μια διαμορφωτική εμπειρία ζωτικής σημασίας... Είναι μια τομή ένα cut που αντιτίθεται στην φολκλορική παγίωση και τον ρεπουμπλικανισμό των επιγόνων! Δεν είναι αναβίωση ενός αναπαραστατικού ακροαματικού αποθέματος. Είναι δράση, είναι πάλη. Η Σαρκοφάγος Αρκούδα της παράδοσης είναι επικίνδυνη αφού την ξεδοντιάζουν και ταΐζοντάς την μέλι, οικόσιτη - μουσειόσιτη χορεύει σε σκοπό θεάματος.

Έχετε λάβει μέρος σε σημαντικές διεθνείς εκθέσεις εκπροσωπώντας την Ελλάδα. Ποιες συμμετοχές ξεχωρίζετε και τι κρατήσατε από αυτή τη διαδικασία;

Η πιο σημαντική διοργάνωση, το πιο σημαντικό γεγονός που έλαβε χώρα στην ΑΘΗΝΑ από κοινού με το KASSEL 2015-2017 ήταν η DOCUMENTA 14... από ιδρύσεως του Νεοελληνικού κράτους 1830... «ξετίναξε» κυριολεκτικά τη ναρκωμένη, την τραυματισμένη από την οικονομική και όχι μόνο κρίση, την ελάσσονα νεοελληνική σκηνή.

Τι πιο παράδοξο, στη δίνη της κρίσης να συμβαίνουν γεγονότα ασυνήθιστα, γεγονότα που δεν μπορούσε κανείς να φανταστεί... κι όμως η οξυδέρκεια, η διαισθητικότητα, η έμπνευση του φιλέλληνα τρομερού Πολωνού ADAM SZYMCZYK... είχε ως αποτέλεσμα ένα γεγονός που ήγειρε την καχυποψία των Γερμανών διαχειριστών... και τη δυσθυμία της Ελληνικής θεσμικής τάξης (αριστεράς και δεξιάς). Είδαμε εκπληκτικά έργα καλλιτεχνών απ' τα πέρατα του κόσμου... όχι κατά ανάγκη των γνωστών Σταρς... τέθηκαν ζητήματα χειραφέτησης, Δημοκρατίας στον Παγκόσμιο νότο, ζητήματα σύγχρονης αποικιοκρατίας - οικολογίας, ζητήματα υπανάπτυξης στον τρίτο κόσμο... και κυρίως εκφραστικά ζητήματα, ιστορικά αισθητικά που αφορούσαν τη σύγχρονη ελληνική ιστορία με τη δημιουργία των πρώτων Εθνικών Κρατών απ' τους Ευρωπαίους - Γερμανούς ως θεματοφύλακες των αρχαίων μαρμάρων και των απαρχών του "Λευκού" πολιτισμού! Τι υπέροχη συναστρία... να είμαι Πρύτανης της ΑΣΚΤ, «επιλεγμένος» καλλιτέχνης της D14 και επικεφαλής του Δ Εργαστηρίου.

Είμαι σε θέση να διαπιστώσω σήμερα ότι πιο σημαντικό συμβαίνει μετέπειτα -λειτουργία του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης (ΕΜΣΤ), υψηλός βαθμός εκπαίδευσης, επιμελητικές εμπειρίες- συμβαίνει στον απόηχο εκείνης της περιόδου... απ' την άλλη το δράμα είναι ότι κατ' ουσία, ως γεγονός εξαιρετικό, ενικό, ασυνήθιστο... **απωθήθηκε** ως εξωμήτριο απ' την νεοελληνική ιντελιγκέντσια... και μια μνησικάκη πολιτιστική τοπική εργολαβία...

Με αφορμή την τρέχουσα έκθεση για το εργοστάσιο της Columbia, θα ήθελα να γυρίσουμε πάλι πίσω στα πρώτα σας μουσικά ακούσματα και να τα ανασύρουμε μέσα από μυρωδιές, εικόνες, βιώματα... Πόσο επενεργούν όλα αυτά στη διαμόρφωση του σύγχρονου εικαστικού σας έργου; Υπάρχουν μουσικές μνήμες που θέλετε να ξορκίσετε ή και το αντίστροφο;

Το σχέδιο COLUMBIA (Τα ερείπια των Αθηνών) είναι μια εικονοθεσία! ...διαθέτει επιφάνεια, υλικότητα. Είναι ένας κόσμος μαγείας!... τα πάντα συμμετέχουν σ' ένα λειτουργικό πλαίσιο διαφορετικό απ' τον επίπεδο κόσμο της ιστορίας και της ιστορικής συνείδησης... σ' ένα διαφορετικό απ' τον Ευκλείδειο «χώρο»... οι εσωτερικές σχέσεις αναδύονται στην επιφάνεια υπό το φως της «συμπάθειας» που διαθέτουν τα υλικά... και καθιστούν τον κόσμο παραστάσιμο... τον κόσμο ως «βοστρύχωση» του ορατού και του άφατου... του αοράτου και του λεκτού (Μ. Φουκώ)... και τότε το πεπρωμένο των εικονοθεσιών «συν-τελιχίζεται»... με το πεπρωμένο του κόσμου!

Οι «εγκαταστάσεις», όπως εν προκειμένω η COLUMBIA, εγκαταλείπουν τις θεμελιακές ταυτολογικές προσεγγίσεις και την κανονικότητα... μετατρέπονται σε καταστάσεις «εκτάκτου ανάγκης»... ο «χορευτής στα ποτήρια», περπατώντας στα κύματα, πηδώντας τις φωτιές και τα κάρβουνα... περιπλανώμενος στα ερείπια Βινυλίου (RITUAL OF THE PASSAGE)... κινούμενος παραισθητικά... εξασφαλίζει την ιερότητα του χώρου... διά των σωματικών ενεργειών... την εγκαθιδρύει! Οι γιορτές, οι τελετές, τα γλέντια, τα ξεφαντώματα οργανώνονται σαν ευκαιρίες ρήξεων με τα καθιερωμένα και τα ισχύοντα... Δεν είναι δυνατόν να μιλήσουμε για αυτά... παρά μόνο εάν έχει εμπλακεί η ψυχή (ψυχικός τόνος, STIMMUNG)... και το σώμα... μυικός τόνος! Μια φυσιολογία!

Δεν υπάρχουν ενδεδειγμένοι τρόποι επανασύνδεσης (Religio = Θρησκεία) (Religere = Επανασυνδέω)... παρά τις υποδείξεις νόμιμων κληρονόμων, διαδόχων, επιγόνων κλπ... Κάθε «religio» είναι ενική ιδιοφυής! Εν τέλει η τέχνη των εικονοθεσιών... είναι μια ιερουργία με άλλα μέσα!

AUDIO ROOM: μια «προσωπική» νεκρή φύση, ένα σύγχρονο cabinet of curiosity ή ακόμα και μια μορφή επιταφίου.. Ποιος ο λόγος της επανάχρησης και της σύνδεσης αυτών των φαινομενικά ετερόκλητων αντικειμένων σε αυτή την εγκατάσταση; Πρόκειται για μια προσπάθεια επαναδιαπραγμάτευσης του παρελθόντος μέσα από αυτά τα υπολείμματα;

Κατά Σ. Μπέκετ... η συνάντηση νεκρών και ζωντανών λαμβάνει χώρα στους σκουπιδοτενεκέδες! Ατενίζοντας την υλικότητα, την οπτική κατάσταση των αντικειμένων... οι ευπαθείς, οι ευαίσθητοι άνθρωποι καταλήγουν σε διαισθητικά συμπεράσματα για την «εσωτερική κατάσταση»! Άνθρωποι και αντικείμενα εκτός «χρήσεως» και σχέσεων «αποσυρμένοι» ξοφλημένοι απαξιώνονται, απονεκρώνονται! Δεν ισχυρίζομαι ούτε επιδιώκω μια διάσωση, μια αποκατάσταση... πίσω απ' τα φαινόμενα και τα γεγονότα, πίσω απ' το «αιώνιο γεγονός» της Αρχής και το «μυστικό της Ουσίας»... ξεπροβάλλει ένα άλλο μυστικό... τα γεγονότα, τα συμβάντα, τα πράγματα συγκροτούνται από ξένα, από «φερτά» υλικά, σχήματα, ύλες, βαθμηδόν και τυχαία! Παρ' ότι υπάρχει η ανάγκη μιας συμβολικής διάταξης του κόσμου... σε πάνω και «κάτω»,... σε ζώντες και τεθνεώτες ο κόσμος είναι ανακάτωμα!!

Διακρίνω ένα συλλεκτικό πάθος πίσω από τη δημιουργία αυτών των εγκαταστάσεων. Σε ποιο βαθμό τροφοδοτεί ή διαμορφώνει το τελικό αποτέλεσμα αυτών των έργων;

... οι δισκοθήκες, οι συλλογές αποτελούν μνημεία υποκειμενικότητας! Αναδείκνυονται σε σημεία, σε Loci (=τόποι)... όπου επισυμβαίνει το συνεχώς «αναβαλλόμενο ραντεβού»... του αρχαϊκού με το σύγχρονο! Το Πριν με το Τώρα! Στο παρελθόν δεν αναζητούμε την ιστορικότητα αλλά τη συγχρονικότητα, την ταυτοχρονία!

Οι χαράξεις, οι ουλές, τα «σκρατς», οι πληγές βίαιες ή ηθελημένες τυχαίες των δίσκων βινυλίου, αφήνουν να διαφανούν οι απρόοπτες ηχητικές περιπέτειες... (Δίσκοι του Μ. Θεοδωράκη κατεστραμμένοι απ' την λογοκρισία της Χούντας του 1967)... οι ηχογραφημένες φωνές των νεκρών... (D. STRATOS, Τ. Καρνάβας, Κ. Χρόνης, Μ. ΚΑΛΑΣ)... είναι κάτι παραπάνω από απλές αποτυπώσεις.. Είναι ηχητικές συνιστώσες που δυναμιτίζουν την παροδική νηνεμία, ηχούν ως φωνές επελεύσεως κρίσεως... τρομάζουν τα αγριοπούλια... η ομίχλη υποχωρεί... ο χρόνος κόβεται στα δύο!

Η επιβίωση μέσα από την απώλεια επανέρχεται συχνά στο έργο σας. Αυτή η αγάπη σας για οτιδήποτε εφήμερο -αντιμνημειακό θα έλεγα- αντικατοπτρίζει μια στάση αδιαφορίας ή ακόμα και περιφρόνησης προς τη σαρωτική δύναμη του θανάτου;

Επειδή η αγάπη για τη ζωή με κυβερνά, δεν περιφρονώ τον θάνατο! Ο θάνατος δεν είναι το ΤΕΛΟΣ! Είναι ένα όριο, και έχουμε την δυνατότητα να βρεθούμε και απ' τις δυο πλευρές. Οι επιτάφιος μέριμνες, οι λεπτομέρειες, οι μικροί καθημερινοί θάνατοι «θάνατοι σε δόσεις», τα μνημόσυνα, οι ανακομιδές οστών...

δεν υπάρχει καρπός στη ζωή που να μην είναι φορέας θανάτου... μας προειδοποιεί ο T. MANN στο «Μαγικό Βουνό», που οι επιρροές του είναι εμφανείς στην παρούσα έκθεση... εξ' άλλου παραδομένος στην ελκτική δύναμη των ερειπίων - βινυλίων (RELICTAS), τόσο η εύρεση όσο και η ακρόαση ανάγεται σε μια τελετή διάβασης... μια κατάβαση - ανάβαση στον Άδη... όπου στριμώχνονται φωνητικά φαντάσματα... επιδιδόμενοι σε επικλήσεις, προς ανέλκυση ψυχικών φορτίων... Νεοορφισμός!!! Για να μείνει η Ευρυδίκη ζωντανή δεν πρέπει να ειδωθεί κατάματα... ανείδωτη, όλες οι αποφάσεις την αδυνατίζουν ... την νεκρώνουν!

Πώς βλέπετε τη νέα γενιά εικαστικών; Πόσο διαφορετικοί είναι το υπερ-τεχνολογικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διαμορφώνονται οι νέοι σήμερα και τι δυνατότητες - περιορισμούς εντοπίζετε;

... Η Νόσος, το Σύμπτωμα, το Πάθος, οι παρενέργειες ενός εντατικού βίου, η αφυδάτωση, η ξηρασία, η έλλειψη νερού... θα μας καταστήσουν παντοτινούς ικέτες με χέρια ανοιχτά προς τους ουρανούς... συν το γεγονός ότι ο πολιτισμός την ύστατη στιγμή πριν την παγίωση και την αποκρυστάλλωση, πριν την πόλωση, επιστρατεύει στοιχεία «μη» πολιτισμού, γονιμοποιείται από «νεκρά» αρχαϊκά μυθολογικά μοτίβα και μύχιες πρακτικές επιτελέσεις... Στα τέλη του 19ου αιώνα το Παρίσι «άκουσε» GAMELAN απ' την Ν. Ανατολική Ασία... «είδε» γλυπτική απ' την Αφρική (DOGON) - γιαπωνέζικες μεταξοτυπίες κλπ. Έτσι διαμορφώνεται η σύγχρονη τέχνη... ο Πικάσσο, ο Σατί, ο Ματίς... ! Παντοτινή ελπίδα για κάθε σύγχρονο καλλιτέχνη νεο-ηλικιωμένο είναι "το καταραμένο απόθεμα", η χρήση ή η λειτουργία του σε οποιοδήποτε υπερτεχνολογικό περιβάλλον... αυτό το απόθεμα θα είναι ο ρυθμιστής της ανθρώπινης συνθήκης!

Info: Επιμέλεια: Τατιάνα Σπινάρη-Πολλάλη, Citronne Gallery - Αθήνα, Πατριάρχου Ιωακείμ 19 - 4ος όροφος, Κολωνάκι, Αθήνα. Διάρκεια: 29/4-29/6/2026, Ημέρες & Ώρες: Τρ, Πέμ, Παρ 11.00 - 20.00, Τετ & Σάβ 11.00 - 16.00. <https://citronne.com/>

Πρώτη Δημοσίευση 25/06/2026

www.dreamideamachine.com

© Συνέντευξης Βάλια Κασιμίπα